

Η ζωή της πόσεως 11/10/1962

ΟΙ ΞΕΝΟΙ ΤΟΝ ΑΓΑΠΗΣΑΝ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ

Γνωριμία με τόν Καζαντζάκη

ΤΟΥ Κ. ΡΟΖΕ ΜΙΛΛΙΞ

*Από τόν καιρό που ήλθε στην Ελλάδα — χρόνια πριν από τόν πόλεμο — καθηγητής στο Γαλλικό Ίνστιτούτο τών Αθηνών, ο κ. Ροζέ Μιλλιέξ, έννοιωσε τήν Ελλάδα σάν δεύτερη πατρίδα του. Στην Κύπρο όπου τώρα υπηρετεί ως Μορφωτικός Ακόλουθος τής Γαλλίας, ο Γάλλος καθηγητής και λογοτέχνης δέν παύει να μιλάει για τήν Ελλάδα και τά πνευματικά τής πρόβλήματα. Μιά τελευταία διάλεξη του, στην Λευκωσία, είχε για θέμα τόν Νίκο Καζαντζάκη. Δόθηκε στην ελληνική, που ο κ. Μιλλιέξ κατέχει άριστα και είναι χαρακτηριστική τής αγάπης που τρέφουν οι ξένοι — και ιδιαίτερα οι Γάλλοι — για τόν μεγάλο Κρητικό συγγραφέα. Τόν πρόλογό τής δημοσίευσής εδω με τήν άδεια του όμιλητή :

Πολιτογραφημένος πιά εγώ στην ελληνική γη γυρίζω στο Νίκο Καζαντζάκη του Εδριπίδη τό στίχο — «Χρή δέ ξένον μόν κάρτα προσχωρείν πόλει» — γιατί ίδια τόν πολιτογράφησε και κείνον ή δικιά μου πατρίδα.
Τό «θέμα Καζαντζάκη» παύει να είναι ξένη περιοχή για μένα άπ' τήν στιγμή που μαζί του συνδέθηκα με τούς διπλούς δεσμούς τής προσωπικής φιλίας και τής αγάπης που προς τήν

πρώτη μου πνευματική πατρίδα. Θυμάμαι τήν πρώτη εκείνη φορά που μου δόθηκε τό τιμητικό προνόμιο και ή μεγάλη χαρά να τόν γνωρίσω από κοντά. Τήν πρώτη αυτή συνάντηση τή χρωστάω σ' έναν άνθρωπο που εκείνη τήν ώρα — ήταν τό 1940 — θά μπορούσε να είναι έχθρος και του «Ελληνα Νίκου Καζαντζάκη και του Γάλλου που ήμουνα εγώ. Γιατί ο άλυσμόνητος εκείνος φίλος έφερε τό

γερμανικό όνομα Χέλμουτ φόν Ντέν Σ τάχεν μά ήταν, πάνω από κάθε πατρίδα, άνθρωπος έλευθερος και πνευματικός. Διωγμένος από τούς Ναζί είχε ζητήσει καταφύγιο στην Ελλάδα και δραματιζόνταν — αλλοίμονο — πώς στο λιχνο τής ελευθερίας δέν θά κυμάτιζε ποτέ ο άγκυλωτός σταυρός...

*Αρχαιολάτρης, δέν άργησε ν' αγαπήσει και τή σύγχρονη Ελλάδα και να συνδεθώ με τούς λαμπρότερους εκπροσώπους τής. Αυτός ο Γερμανός ώδήγησε τό νεαρό μαθητεύομενο τών νεοελληνικών γραμμάτων που ήμουνα τότε, στον μεγάλο δάσκαλο.

Τόν βλέπω ακόμα στο μικρό έξοχικό του σπίτι, στην Νέα Έρυθραία — νεανικό μ' όλα τά 57 του χρόνια — εύλύγιστο, καλοδεχούμενο, να μάς ανοίγει τήν πόρτα. Κι' άκούω ακόμα — σάν καλωσόρισμα στο σπίτι του — τό πλούσιο, σχεδόν παιδικό του γέλιο.
*Η πρώτη έρώτηση που έκανε ήταν:

- Νεοελληνιστής;
- Ναι.
- Δημοτικιστής;
- Βέβαια.
- Και τότε μου είπε:
- Κάθησε.
- Κάθησε κι' ο ίδιος σ' ένα ξύλινο, άσκητικό ντιάνι και, σάν παιδί έτοιμο να κάνει κάποια άταξία:
- Άκούστε, μου είπε. Κάποτε, σ' ένα χωριό τής Κρήτης, πήγε ένας κα-

θαρευουσιάνος έπιθεωρητής να έπιθεωρήσει τό Δημοτικό σχολείο. Γύρω του, μουτράκια πονηρά πανέξυπνα. Τά Κρητικόπουλα τόν κυττάζανε μέσα στα μάτια. Σε μία στιγμή ο έπιθεωρητής ρωτάει ένα πιτσιρίκο:

«Δέν μου λές, παιδί μου. Τι είναι καλύτερον τό «αυτί» ή τό «οφθαλμός»;

«Οί, κύρ δάσκαλε, τ' αυτί. Άκούει κιόλας».

*Ο Καζαντζάκης γέλασε καθώς άνέφερε τά λόγια του μικρού.

— *Η άπάντηση αυτή, πρόσθεσε, λύγει όλο τό γλωσσικό μας ζήτημα.

Άίγες φορές τόν ξανάδα στην Ελλάδα. *Ο πόλεμος, ή Κατοχή, ή έρημητική άπομόνωση του στην Αίγινα, τόν έκαναν άκρίθωθώρητο. Άργότερα εκείνος πήγε να έγκατασταθώ στην πατρίδα μου κι' εγώ έμεινα στη δική του. Τώρα πιά δε βλέπουμε, αλλά ή έπαφή δέν κόπηκε. Άλληλογραφούσαμε. Και σ' αυτό τό διάστημα είχα τήν χαρά να μεταφράσω γαλλικά τόν πρόλογο του «Παλαιού του Θεού».

Κι' έφτασε ή μέρα που έπί τέλους θά ξαναβλέπωμαστε. Σε τό τραίνο που μάς μετέφερε από τό Παρίσι στις νότιες άκτες τής Γαλλίας, καθώς πλησιάζαμε στην Άντίπολη (Άντιμ), πεύκα, έλιές, κυπαρίσσια και ίδιως ή γελούμενη θάλασσα — όλα μάς έδιναν τήν αίσθηση πως μπήναμε στα σύνορα τής Ελλάδας. *Ο Νίκος Καζαντζάκης, μετά τόν Έφταλιώτη και τό Θράσο

Καστανάκη, θάβρισκε σ' αυτή τή μικρή παραλιακή πολιτεία, καταφύγιο, άνάπαυση και κατάλληλο κλίμα για δημιουργία.

*Ένα στενό άνηφορικό μονοπάτι στην παλιά πόλη — καλύτεριμή σχεδόν ελληνικού νησιού — και άπέναντι από τό κίτρινο άσβεστωμένο σπίτι του Θράσου Καστανάκη, τριανταφυλλί, ανοιχτόκαρδο, τό σπίτι του ζεύγους Καζαντζάκη.

Σάν και κείνη, τήν πρώτη φορά, μάς δεχθηκε γελαστός. *Όμως τώρα, στη θέση του νέου άντρα, μάς καρτερούσε ένας άμυγλός, ώρατος γέρον. *Έμοιαζε σάν ναχάν περάσει πάνω από τό πρόσωπό του, όλες οι καταγιγίδες τής πατρίδας του, όλα τά πάθη τών ήρώων του. Κοιτά του, πάντα σεμνή — ή σκιά του σχεδόν — ή *Ηγερία, ή πιστή κι' άκούραστη σύντροφός του *Ελένη. Χαμογελαστή, αλλά με κρυμμένη άγωνία, παρακολουθούσε τόν ποιητή που, για να μάς καλοδεχτή, ήταν έτοιμος να θυσιάσει τις λιγοστές δυνάμεις που του άπομένανε.

Σχεδόν δέν θέλησε να μιλήσουμε για τήν άρρώστεια του. Διψούσε *Ελλάδα, κι' όλο γι' αυτήν ρωτούσε. Κατέχονταν από τό έργο του και μόνο αυτό συζητούσε. Μέσα στην βιβλιοθήκη του άπέριττου δωματίου του, σε γλώσσες σε μάς γνωστές και άγνωστες, μεταφρασμένα τά βιβλία του. Μέσα σε λίγα χρόνια, με τά βιβλία

αυτά, ή Κρήτη, ο λαός τής, ή *Ελλάδα, είχαν περάσει τά όρια του χάριτος τής κι' είχαν γίνει άγαπητά σ' όλη τή Γη.

Μάς συνάδεψε ίσαμε τό κεφαλόσκαλο. Σάν γυρίσαμε τό κεφάλι για τόν τελευταίο άποχαιρετισμό, στεκόταν όρθός, δόξοτης, σάν Ιωάννης Καραβίου ή σάν μυθική φιγούρα, σκαλισμένη από τό χρόνο, στα ψηλά βουνά τής πατρίδας του.

Αυτή θά ήταν, για μένα, ή τελευταία θριαμβευτική εικόνα του ποιητή, άν δέν όπήρχε ένας άλλος πικρός άποχαιρετισμός. Τότε που μονάχοι, σάν ξένοι, σάν παράνομοι, μ' ένα μόνο κερλί να συμβολίζη τήν αιώνια φλόγα του, έλάχιστοι φίλοι του, τόν αντίκρύσαμε στο νεκροτομείο τών Άθηνών, έτοιμο για μετακομιδή. *Ο μεγάλος νεκρός δέν έτυχε τής τιμής να προσκυνηθώ στην Άθήνα. Άλλά ή Κρήτη — δόξωμη — περίμενε τό μεγάλο τής τέκνο. Κάτι σάν 25η Μαρτίου, κάτι σάν άποθέωση. Κάτι σάν τήν ταφή του Βολταίρου στο Παρίσι — στα χρόνια τής Γαλλικής Έπανάστασης — (έτσι όπως τήν περιγράφει ο Άδαμάντιος Κοραής) ήταν ή ταφή του Νίκου Καζαντζάκη, πάνω στο *Ενετικό φρούριο του *Ηρακλείου άπ' όπου δεσπόζει, μοναχικός, μεγαλειώδης, στο λατρευτό του Κρητικό Πέλαγος.

ΡΟΖΕ ΜΙΛΛΙΞ